

MESİHİ'NİN BİR FETİH-NAME'Sİ

İ. Çetin DERDİYOK

ÇÜ Fen-Edebiyat Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

cderdiyok@cu.edu.tr

ÖZET

Bu yazıda XV. yüzyıl şairlerinden Mesîhî'nin Gül-i Sad-berg adlı münşeat türündeki eserinde birinci sırada yer alan, Mısır'ın fethini haber veren fethiye türündeki mektup örneği incelenmiştir. Arap harfli asıl metnin transkripsiyonu yapıldıktan sonra metin biçim, içerik, dil ve anlatım yönünden değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Mesîhî, Gül-i Sad-berg, münşeat, fetih-name, ilam-name, mektup, Mısır'ın fethi, XV. yüzyıl Türk nesri.

ABSTRACT

In this paper, a sample letter in the style of conquest which informs the conquest of Egypt was analysed. It was written by Mesîhi in the XVth century and appeared in the first chapter in his book titled as Gül-i Sad-Berg. First of all, the letter was transcribed into Turkish Alphabet, and then was analysed in terms of its context, style, language and narration.

Key Words: Mesîhî, Gül-i Sad-berg, letter, the style of conquest, the conquest of Egypt, Turk prose in XVth century.

GİRİŞ

Yavuz Sultan Selim, Mısır'ı fethettikten sonra gerek yabancı ülkelerin hükümdarlarına gerekse İstanbul'a fethi ve zaferi bildiren mektuplar yollamıştı. Bu mektupların bir benzeri, doktora tezi olarak hazırladığımız XV. yüzyıl şairlerinden Mesîhî'nin mektup örneklerinden oluşan *Gül-i Sad-berg* adlı eserinde birinci mektup örneği olarak yer alıyor. (Derdiyok, 1994: 156-159) Aslı Arap harfli olan metnin, önce transkripsiyonu yapılmış, sonra biçim, içerik, dil ve anlatım bakımından incelenmiştir. Ayrıca konunun daha iyi anlaşılabilmesi için mektubun transkripsiyonlu metni, günümüz Türkçesine çevirisi ve metindeki sözcüklerden oluşturulan bir sözlük incelemenin sonuna eklenmiştir. Yine herhangi bir okuma hatasına karşı asıl metnin fotoğrafları, incelemenin sonuna eklenmiştir.

a) Biçim:

Eski kültür ve edebiyatımızdaki mektuplarda *elkâb*, *ibtida*, *tahallüs*, *talep*, *intiha*, *dua* ve *imza* olmak üzere başlıca yedi kısım bulunmaktadır. Mektupların en başında bulunan, hitap edilen kişinin mevki, makam ve derecesini veya unvanını belirten sözcüklerden oluşan kısma *elkâb* denir. *Cenâb-ı ma'âl-me'âb*, *e'âlî-nişâb-ı kâm-bahş u kâm-yâb* gibi sözcüklerin yer aldığı bu kısım, daha çok yüksek mevkide bulunan kimselere yazılmış mektuplarda görülüyor. (Derdiyok, 1994: 54-56) İnceleme konumuz olan mektupta *elkâb* bulunmamaktadır.

İbtida ise mektubun başlangıç kısmıdır. *Elkâb*dan sonra gelir, *Envâ²-ı dürer-i gurer-i 'inâyât-ı Rabbâniye ve ecnâs-ı cevâhir-i zevâhir-i Sübhâniye ki...* gibi daha çok selam ve saygı sözlerinden oluşur. (Derdiyok, 1994: 56-57)

Mesihî'nin Mısır fethini bildiren mektubuna baktığımız zaman en başta besmeleyle başladığını, Hz. Peygamber'e ve yakınlarına selam verildiğini görüyoruz. Bundan sonra yazanın kendisini hakir gördüğü, yazılanı yücelttiği selam ve saygı sözlerinden oluşan *ibtida* diyebileceğimiz kısım geliyor. Fakat kasidelerdeki *gırızgaha* benzeyen asıl konuya girişin yapıldığı *tahallüs* kısmına özgü sözler, metnimizde görülmemekte, 3. ve 4. paragrafta konuya doğrudan girilerek Mısır'da meydana gelen olaylar, yapılan işler haber verilmektedir. Mektuplarda tahallüsten sonra gelen bu kısma daha çok isteğin belirtilmesi nedeniyle *talep* adı verilir fakat inceleme konumuz olan metninde bir talep söz konusu değildir. Metnimizin bir *ilam-name* veya *fetih-name* olması nedeniyle biz bu kısma *haber* bölümü diyebiliriz..

Eski kültürümüze ait mektuplarda asıl konudan sonra mektubun bittiğini belirten sözlerin bulunduğu *intiha* kısmı gelir. Burada genel olarak *Bâkî*, *Bâkî'd-duâ*, *Bâkî fermân sultânumuñdur* gibi sözler yer alır. Metnimizde de *Bâkî*. *Çün gâraş temhîd-i bünyân-ı duâ ve teşyîd-i erkân-ı şenâdur. Bu miqdâr ile iktifâ olındı* sözleriyle mektubun bittiği belirtilmektedir.

Mektubun sonunda genel olarak dua kısmı bulunur. Bu kısımda mektubun yazıldığı kişiye dua edilir. Metninde de *Âltâb-ı ma'delet ber-memâlik-i rub'-ı meskûn tâbân u dirahşân bād bi-Rabbi'l-'ibād ilā yevmi't-tenâdd* sözleriyle, Tanrı'nın izniyle padişahın adalet güneşinin, yeryüzünde kıyamet gününe dek parlaması istenmekte, mektup bu sözlerle sona ermektedir.

Mektuplarda bir de yazanın adının belirtildiği imza kısmı vardır. Metnimizde şair Mesihî'nin adı *Elkârü'l-'ibâd Mesihî-i dervîş-nihâd* ibaresi içinde yer almaktadır.

b) İçerik:

Mektup, başlığandan ve işlediği konudan da anlaşılacağı gibi haber, bilgi vermesi yönüyle eski kültür ve edebiyatımızda *ilam-name* denilen mektup türüne girmektedir. İlam-nameler, genel olarak meydana gelen bir olay veya durum hakkında bilgi veren mektuplardır. Bir şairin şiirlerinin beğenilmesi sonucu devlet katında ilerlemesi, yiğit

bir beyin ölümü, devlet yöneticileri ve bilginlerin genel durumu, bir yerin fethi bu mektupların konusudur. İnceleme konumuz olan mektupta da Mısır'ın fethi haber veriliyor. Bu nedenle bu mektubu, mektup çeşitlerinden ilam-namelere dahil etmek gerekir. Nitekim Mesîhî, mektubunun intihâ bölümünde bu bilgiyi *ilam etmenin kendisine farz olduğunu*, ilam sözünü kullanarak belirtiyor.

Mesîhî'nin mektubu, ilam-name türüne giren bir mektup olmasına rağmen aynı zamanda *fetih-name* veya *zafer-name* diye de adlandırılabilir. Nitekim incelediğimiz mektubun Hacı Selim Ağa Kütüphanesi nüshasının başında *Fethiyye-i Mülk-i Mısır* ibaresi bulunmaktadır. Süleymaniye, Gazi Husrev Begova ve Çorum kütüphaneleri nüshalarında ise bu ibare yer almamakta, bir nüsha farkı olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat Hacı Selim Ağa nüshasındaki bu ibare, eski kültürümüzde bu mektubun fetihname olarak değerlendirildiğini bize göstermesi bakımından önemlidir.

Mektupta anlatılanlar, tarih kaynaklarıyla da uygunluk gösteriyor. Konuyla ilgili olarak baktığımız kaynaklarda mektuptaki bilgilerle çelişkili herhangi bir bilgiyle karşılaşmadık. Yavuz'un Mısır'ı fethini kaynaklardan yararlanarak şöyle özetleyebiliriz:

Yavuz Sultan Selim'in Şah İsmail'le savaşı esnasında Şah İsmail'e yardım için harekete geçen Memlûk sultanı Kansu Gavri Halep'e gelmişti. Yavuz, Gavri'ye Şah İsmail'e karşı birleşmeyi teklif etti. Bunun üzerine Memlûkler Şah İsmail'e yardım etmekten vaz geçtiler. Fakat Sinan Paşa padişahın emriyle Diyarbakır'a gitmek üzere yola çıkmıştı. Fırat'ı geçmek için Memlûklerden izin istemesine rağmen izin verilmedi. Bunun üzerine Yavuz, donanmasını Suriye sahillerine gönderdi. Kendisi de Halep'e doğru yola çıktı. 24 Ağustos 1516'da Merc-i Dâbık'ta iki taraf karşılaştı. Memlûk ordusu bozguna uğradı. Kansu Gavri'nin yerine vekil tayin ettiği Tomanbay komutasındaki Memlûk ordusu, yine 22 Ocak 1917'de başlayan Ridâniye muharebesinde de bozguna uğradı. Tomanbay kaçtı. Sonra yakalandı ve Kahire'de idam edildi. Tomanbay'ın idamıyla Mısır tamamen İthedilmiş oldu. Yavuz Sultan Selim, daha önceki zaferlerinde olduğu gibi yabancı hükümdarlara ve İstanbul'a fetih-nameler, zafer-nameler gönderdi. (Uzunçarşılı, 1983: 281-292).

Önce de belirttiğimiz gibi bu mektup, Mısır'ın fethini bildirmesi bakımında bir fetih-name örneğidir. Fetih-namelerde bilindiği gibi kazanılan ve ele geçirilen yerlerle ilgili olarak yapılan mücadele, varılan sonuç, güzel ve etkili sözlerle övücü bir biçimde anlatılır. (Pala, 1989: 171) Nitekim bu özellikler Mesîhî'nin mektubunda da görülmektedir:

Mesîhî, Kur'an'ın fetihle ilgili *Rûm* suresinin 3., *Mâ'ide* suresinin 52. ve *Saf* suresinin 13. ayetlerinden iktibas yaparak fethin gerçekleştiğini haber veriyor. Daha sonra da tarihî kaynaklara da uygun olarak fethin gerçekleştiğini yazıyor. Mektuptaki bilgilere göre asi firavunların, yani Mısırlıların insanı dehşete düşüren kötülükleri ve Kıpçakların zulümleri kökten kazanarak, Mısır toprakları, Hz. Muhammed'in hazineleri ve nimetleriyle ganimetlendirilmiş, rahat ve huzurlu bir yer haline getirilmiştir.

Mesîhî, burada Yavuz'u *Siddik-nisâl* diyerek de Hz. Ebu Bekir'e benzetiyor. Bu benzetmede Yavuz'un halifelliği almasının da rolü olsa gerektir. Nitekim İsmail

Hakkı Uzunçarşılı'nın *Osmanlı Tarihî*'nin II. cildinde (Uzunçarşılı, 1983: 281-292), Joseph von Hammer'ın *Osmanlı Tarihî*'nin I. cildinde (Hammer, 1991: 391-404), Selâhattin Tansel'in *Yavuz Sultan Selim* adlı eserinde (Tansel, 1969: 123-190) ve Celâl-zâde Mustafa'nın *Selim-nâmesi*'nde (Uğur-Çuhadar, 1990: 403-440) bu olaylar ayrıntılı biçimde anlatılmaktadır.

Mesîhî, bu bilgileri verdikten sonra, padişahın bayraklarının doğuda ve batıda daimi olması ve Allah'ın ayetlerinin de doğu ve batı memleketlerinde sonsuza dek yazılması dileğinde bulunuyor.

Daha sonra bu hayırlı haberi veren ilam mektubunu yazmanın kendisine farz olduğunu, yani kaçınılmaz bir görev olduğunu belirttikten sonra yüksek makamdaki bir kişiye gönderildiğini belirtiyor. Bütün isteğinin de yalnızca iltifat sözlerini işitmek olduğunu açıkça yazıyor.

En sonunda yine dua sözleriyle mektubunu bitiriyor.

Kıscacası Mesîhî'nin, ilam-name biçiminde yazdığı, Mısır'ın fethini anlatan bu mektubu, fetih olayını anlatması ve bildirmesi yönüyle bir fetih-name olarak değerlendirebiliriz.

c) Dil ve Anlatım:

Günümüz harflerine çevrilmiş metninde de görülebileceği gibi mektubun dili, Arapça, Farsça sözcük ve tamlamalarla yüklüdür. Öyle ki bazı fiillerin ve eklerin dışında Türkçe sözcük yok gibidir. Üstelik nesir kafiyesi dediğimiz seci'nin bol miktarda kullanıldığı sanatlı bir anlatım da söz konusudur.

Mektupta geçen Türkçe sözlerin tamamı ikinci paragraftaki *oldur, yetiştirüp, eyledi*, üçüncü paragraftaki *ol, kılınup, olmuş*, dördüncü paragraftaki *olup, ola*, beşinci paragraftaki *bu, olduğu, cihet-den*, felek-mikdâr-a, melik-iktidâr-a, *olındı, ile, ola* sözcük ve ekleriyle dua kısmındaki *olındı* sözüyle *senâ-dur* sözcüğündeki eklerden oluşmaktadır. Mektupta yer alan 273 sözcükten yalnızca 12'si Türkçedir, dört de Türkçe ek bulunmaktadır.

Mektuptaki sanatlı anlatım da hemen göze çarpmaktadır. Bu anlatım tarzı, mektubun ilk cümlelerinden başlayıp sonuna dek sürmektedir. Örneğin ikinci paragrafın ilk cümlesini alt alta yazacak olursak cümle sonlarındaki kafiye hemen göze çarpar. Buna daha önce de belirttiğimiz gibi nesirde yapılan kafiye, seci' denmektedir.

va'zî cebheti'l-ubüdiyyet 'alâ arzî't-tezellül ve 'd-çarâ'at

ve eşeri şafhâti'r-rıkkıyyet ve 't-â'at

'ale's-süddeti's-sedîdeti's-seniyye

ve'l-atebeti'l-aliye

'Ale'l-âdeti'l-me'lûfe

ve'l-kâziyyeti'l-ma'rûfe

Eski edebiyatımızda usta münşiler, yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi, kafiye yaptıkları bu sözcüklerin vezin bakımından da birbirlerine uygun olmasına dikkat ederlerdi. Örneğin *me'lûf* ve *ma'rûf* sözleri *ism-i mef'ûl* vezninde yazılmıştır. Bu özellikleri mektup metninin hemen her cümlesinde görmek mümkündür.

Son olarak mektubun *imza* kısmındaki şu cümleyi de örnek verebiliriz:

Efkârü'l-'ibād

Mesîhî-i dervîş-nihād

Mektupta edebî sanatlardan da yararlandığı görülmüyor. Örneğin firavunlar sözüyle Mısırlılar kastedilerek istiare yapılmıştır. Ayrıca Yavuz, Mısır topraklarında Hz. Peygamber'in kanunlarını geçerli kılarak huzuru sağlaması bakımından halife *Ebu Bekir'e* benzetilmiştir. Bu benzetmeler anlatımı daha canlı ve güçlü kılmaktadır. Yine Kur'an'dan ayetler alınarak iktibas yapılmış, olay daha etkili ve çarpıcı bir biçimde verilmiştir.

Kısacası incelemeye çalıştığımız bu mektup, dil ve anlatım bakımından oldukça sanatlı bir özellik göstermektedir. Mesîhî'nin fetih-name niteliğindeki bu mektubunun da tipik bir süslü nesir örneği olduğunu söylemek mümkündür.

SONUÇ

Sonuç olarak incelemeye çalıştığımız Mesîhî'nin Gül-i Sad-berg adlı münşeat türündeki eserinin ilk mektubu, gerek biçim gerekse içerik açısından eski kültürümüze ait bir fetih-namedir. Biçim bakımından *elkâb* ve *tahallüs* kısımları eksik olsa da Mısır'ın Yavuz Sultan Selim tarafından fethini haber vermesi yönüyle ilam-name türündeki mektuplara dahil edilebilir. Mektubun dil ve anlatım bakımından dikkati çeken yönü, metnin neredeyse tamamının Arapça, Farsça sözcüklerden meydana gelmiş olmasıdır. Türkçe sözcükler daha çok bazı ekler ve fiillerle sınırlı kalmıştır.

METİN

FETHİYYE-İ MÜLK-İ MİŞR

Bi'smillâhi'r-raḥmani'r-raḥîm¹ ve'l-ḥamdü'lillâhi rabbi'l-âlemîn² ve's-şalâtu
‘alâ Muhammedin ve âlihi ve şahbihi ecma‘în.³

Ba'de vażî cebheti'l-‘ubüdiyyet ‘alâ arzî't-tezellül ve'd-ḍarâ‘at ve eşeri
şafhati'r-rıkkıyyet ve't-tâ‘at ‘ale's-süddeti's-sedîdeti's-seniyye ve'l-‘atebeti'l-‘aliye.

‘Ale'l-‘âdeti'l-me'lûfe ve'l-każiyyeti'l-ma‘rûfe ḥuddâmu mevķifi'l-muḳaddesi
ve nüvvâbu meclisi'l-aḳdesî oldur ki mübeşşir-i beşâ‘ir-i ‘âlem-i ğayb ber-tarz-ı zâlike'l-
Kitâb-ı lâ-reyb sevâmi‘-i sükkân-ı sâye-i ma‘dilete nidâ-yı incâz-ı va‘d-ı *seyaglibüne*⁴
‘ahd-i *fe‘asa’llâhu en yetiye bi’l-fethi*⁵ yetişdürüp, hikâyet-i hazâ te’vîl-i rü’yâyı *min
ķablî bi-naşrun min Allâhi ve fethun ķarîb*⁶ eyledi.

Ya‘nî ol arâzi-i muḳaddese-i nebiyân, mezâlim-i Çerâkise-i buğât ve mevâdd-ı
maḥâ‘if-i Ferâ‘ine-i tuğât bi'l-küllîye istişâl kılınup arz-ı Mışr ke-sâ‘irü'l-memâliki'l-
maḥrûsati'l-mer‘iyyeti Ḥazret-i Şiddîk mişâl *‘alâ nebiyyinâ ve ‘aleyhi’s-şalâti’llâhi’l-
müte‘âl*⁷ hizâne-i kışt-ı Muḥammedî ve zaḥâ‘ir-i ‘adl-i Aḥmedî birle müreffeh ü
muğtenem kılınup bi-tetmîm *innâ ce‘alnâke ḫalîfeten lî’l-arḍi*⁸ vâķi‘ olmuş.

*El-ḥamdu li’llâhi’llezi*⁹ *bıyedihi melekûtu küllî şey’ in*¹⁰ *feyûti’l-mülki*¹¹ *lîmen
yeşâ*¹² mübârek olup, hemîşe râyât-ı hümayün-ı ğitî-sitâni ve âyât-ı meymün-ı cihân-
bânî vü şehr-yârî ‘arşa-i ḫalîķında manşub ve şafḫa-i maşriķinde mektüb ola.

Âmîn yâ Rabbe’l-âlemîn ve bi-ḫurmeti Seyyidü’l-mürselîn.¹³ Çün bu ‘abd-ı
muḫliş ü dâ‘î Mesîḫi-i Müteḫaşşışa bu âsâyîş-i istibşâr u âlâyîş-istisrârı i‘lâm ber-mücib-

¹ Esirgeyen ve bağışlayan Allah’ın adıyla.

² Âlemlerin sahibi Allah’a hamdolsun.

³ Hz. Muhammed’e, nesline ve sahabelerinin cümlesine selam olsun.

⁴ Kur’an, Sure XXX, Er-Rûm, ayet 3, *Halbuki onlar yenildikten sonra birkaç yıl içinde yeneceklerdir.*

⁵ Kur’an, Sure V, El-Mâ‘ide, ayet 52, *Olabilir ki Allah fetih verir.*

⁶ Kur’an, Sure LXI, Es-Saf, ayet 13, *Allah tarafından yardım ve yakın zamanda da bir fetih ve muzafferiyettir.*

⁷ *Yüce Allah’ın rahmeti Hz. Peygamber’in ve onun üzerine olsun.*

⁸ Kur’an, Sure XXXVIII, Sad, ayet 26, *...Biz seni yeryüzüne halife yaptık.*

⁹ *Allah’a hamdolsun.*

¹⁰ Kur’an, Sure XXXVI, Yâsîn, ayet 83, *Her bir şeyin mutlak surette mülkiyetini elinde bulunduran... Kur’an, Sure XXIII, El-Mü‘minün, ayet 88, De ki her şeye tastamam malik olmak kimin elindedir? Ki o aman verir, kendisine ise aman verilmez.*

¹¹ Kur’an, Sure II, El-Bakara, ayet 247, *Allah mülkü dilediğine verir.*

¹² bk. dipnot 9.

i *emmā bi-ni'meti Rabbike fchaddis*¹⁴ ve muktezā-yı *yuhubbi inne yerā eşerti'n-ni'meti 'abdehu*¹⁵ farz olduğu cihetden veşiqa-i niyāz u 'ubūdiyyet ve şahīfe-i izzāz u rıkkıyyet südde-i bār-gāh-ı felek-miḳdāra ve ḫademe-i der-gāh-ı mülk-iḳtidāra irsāl olındı. Mutazarrı'dur ki sem'-i iltifātı ile müşerref ola.

Bākī. Çün ğaraḫ temhīd-i bünyān-ı du'ā ve teşyīd-i erkān-ı şenādur. Bu miḳdār ile iktifā olındı.

Āftāb-ı ma'adelet ber-memālik-i rub'-ı meskūn tābān u dirahşān bād bi-Rabbi'l-'ibād ilā yevmi't-tenādd.

Efkārü'l-'ibād Mesihī-i derviş-nihād (Derdiyok, 1994: 155-159)

METNİN GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİNE ÇEVİRİSİ

Esirgeyen bağışlayan Tanrı'nın adıyla. Âlemin Rabbine hamdolsun. Hz. Muhammed'e, soyuna, sahabelerinin cümlesine selam olsun.

Alçak ve rezil yeryüzüne kulluk yüzünü koyduktan ve o yüce eşik, ulu hakikat kapısına itaat ve sadakat sayfalarından oluşan eseri meydana getirdikten sonra âdet olduğu üzere ve bilinen hüküm gereğince mukaddes yerlerin hizmetkarları, mukaddes meclislerin vekilleri, Kur'an-ı Kerim'de haber verilen gayb âleminin müjdecileri, adaletin gölgesindeki mabetlere er-Rûm suresinin 3. ayetinde bildirilen "*Halbuki onlar yenildikten sonra birkaç yıl içinde yeneceklerdir*" sözünü yerine getirerek, el-Maide suresinin 52. ayetinde bildirilen "*Olabilir ki Allah fetih verir*" sözünü tutup, es-Saf suresinin 13. ayetinde "*Allah tarafından yardım ve yakın zamanda da bir fetih ve muzafferiyettir*" şeklinde bildirilen rüyanın yorumunu hakikat eylediler.

Yani peygamberlerin o kutsal toprakları, asi Çerkezlerin zulmünden ve yoldan çıkmış firavunların korkunç işlerinden tamamen kurtarılıp, Mısır ülkesi, yasaların geçerli olduğu diğer büyük şehirler gibi, Hz. Ebubekir'in uyguladığı gibi *Yüce Tanrı'nın rahmeti Hz. Peygamber'in ve onun üstüne olsun*, Hz. Peygamber'in kısmeti olan hazineler ve onun adaletinin ürünleriyle ganimetlenip huzura kavuşmuş, "*Biz seni yeryüzüne halife yaptık*" şeklindeki Kur'an'ın Sad suresinin 26. ayeti tamamen gerçekleşmiştir.

Her şeyin mülkiyetini elinde bulunduran Tanrı'ya hamdolsun, "Elindeki mülkü istediğine verir" ayetleriyle kutlanıp, dünyayı ele geçiren padişahın bayrakları ve

¹³ *Ey âlemlerin sahibi Allah 'ım! Peygamberlerin efendisi (Hz. Muhammed) hürmetine duamızı kabul eyle.*

¹⁴ Kur'an, Sure XCIII, Ed-Duhâ, ayet 11, *...Fakat Rabbinin nimetini gizlemeyip haber ver, halka bildir.*

¹⁵ Hadis, *O, nimetinin eserini kulunun üzerinde görmeyi sever.*

cihanın sahibi olan Tanrı'nın uğurlu ayetleri doğu ve batı memleketlerine ulaşsın, güneşin doğduğu yerlere mektup olsun.

Tanrı kabul etsin. Ey âlemlerin sahibi Tanrım! Peygamberlerin efendisinin yüzü suyu hürmetine bu sadık duacınız, hassas Mesihî'ye bu huzur müjdesini ve debdebeyi "*Fakat Rabb'inin nimetini gizlemeyip haber ver, halka bildir*" ayetindeki gibi ve "*O, nimetinin eserini kulunun üzerinde görmeyi sever*" hadisinde belirtildiği gibi bildirmenin farz olması sebebiyle bu kulluk ve kölelik belgesi, bu sadakat ve saygı sayfası, gök kadar yüce bargâhının eşliğine ve dergâhının hizmetkârlarına gönderildi.

Gönlün arzusu, iltifatlarını işiterek şereflenmektir.

Sonsuz dua ve selam olsun.

Çünkü maksat, dua binasını döşemek ve şükür temellerini sağlamlaştırmaktır.

Bu kadarla yetinildi.

Adalet güneşi, dünyanın dörtte birini oluşturan meskûn memleketler üstünde kulların sahibi Allah için kıyamet gününe kadar parıldasın.

Derviş yaratılışlı Mesihî kulların fikirleri.

METNİN SÖZLÜĞÜ

A

‘**Abd** (A) : Kul, köle, hizmetçi.

‘**Adl** (A) : Hukukun uygulanması, insanlara haklarının verilmesi, iyiliğin ve kötülüğün karşılıklarının verilmesi; doğruluk.

Āftāb (F) : Güneş, hurşid, şems.

‘**Ahd** (A) : Vaat etme, söz verme, vefa, sözde durma; yemin, and, sözleşme.

Aḥmedī (A) : Hz. Muhammed’e özgü, Hz. Peygambere ait.

Aḳdes (A) : En mukaddes, en kutsal.

‘**Alā** (A) : Üstüne, üstünde, üzere.

‘**Alā Muhammedin** (A) : Muhammed’e, Muhammed’in üzerine.

Ālāyiş (F) : Debdebe, tantana, gösteriş.

‘**Ale’l-‘ādeti’l-me’lūfe** (A) : Alışılmış olduğu üzere.

‘**Ālem-i gayb** (A) : Gizli âlem, ruhlar ve meleklerin bulunduğu âlem. Allah’ın bilgisinde bulunan âlem.

Ālihi (A) : Onun soyu, nesli.

‘**Aliye** (A) : Yüce ve aziz olan.

Āmīn (A) : Doğru, gerçek, hakikat; duaların sonunda “öyle olsun, Tanrım kabul et” anlamında kullanılır.

Arāzi (A. Arz’ın çoğulu) : Yerler; ekilip biçilen topraklar.

‘**Arşa** (A) : Boş arazi, yer, bina bulunmayan, ekim ve biçme işinin yapılmadığı boş toprak parçası.

Arz (A) : Yer, yeryüzü, dünya.

Āsāyiş (F) : Huzur, güven; korku ve endişe bulunmayan ortam, durum.

‘**Atebe** (A) : Eşik, basamak.

Āyāt (A) : Ayetler.

B

Bād (F) : Ola, olsun.

Ba‘de (A) : Sonra.

Bākī (A) : Sonsuz, ebedi, ölümsüz; kalan, kalıcı olan.

Bār-gān (F) : Büyük bir kimsenin huzuru, katı; padişahın toplantı yaptığı büyük salon; Tanrı’nın huzuru, katı, dua edilen yer.

Ber-memālik (F, A) : Memleketlerin üstünde, ülkelerin üstünde.

Ber-mūcib (F, A) : Gereğince, icabınca, durumun gerektirdiği gibi.

Ber-tarz (F, A) : Olduğu gibi.

Beşâ'ir, bişâ'ir (A, Beşâret'in çoğulu) : Müjdeler, sevinçli haberler.

Beşâret, bişâret (A) : Müjde, sevinçli haber; müjde karşılığı verilen armağan.

Bi- (A) : Yönelme durum eki anlamını verir, başına geldiği sözcüğü "e" haline getirir; ile, için anlamlarını da verir.

Bi-hürmeti Seyyidü'l-mürselîn (A) : Peygamberlerin efendisi'nin hürmetine, Hz. Muhammed'in hürmeti için.

Bi'l-küllîye (A) : Tamamıyla, tamamen.

Bi-Rabbi'l-'ibād (A) : Kulların sahibi olan Tanrı için.

Birle (T) : İle, birlikte.

Bi'smillâhi'r-raḥmani'r-raḥîm (A) : Esirgeyen bağışlayan Tanrı'nın adıyla.

Bi-tetmîm (A) : Tamamıyla, bütünüyle.

Bugât (A, Bâgî'nin çoğulu) : Haksızlık edenler, isyancılar, asi kimseler.

Bünyân (A) : Yapı, bina, duvar, esas, temel.

C

Cebhe (A) : Yüz, alın, ön taraf.

Cihân-bân (A, F) : Cihanın bekçisi, dünyanın koruyucusu, hükümdar; Tanrı.

Cihet : (A, Çoğulu Cihât) : Yön, taraf, yan; yer, mahal, semt.

Ç

Çerākise (A, Çerkes'in çoğulu) : Çerkezler, Kafkas bölgesinde yaşayan yerli halk; metnimizde Kıpçakları da içerisine alan Memlukler'in kastedildiğini düşünüyoruz.

Çün (F) : Çünkü, gibi; nice, nasıl.

D

Dā'î (A) : Dua eden, duacı; çağırın.

Ḍarā'at (A) : Zayıf ve zelil olma, aşağılanma.

Der-gāh (F) : İbadet edilen yer, mescit; büyük bir kimsenin huzuruna çıkılacak kapı, padişah kapısı; tekke.

Dervîş (F) : Alçakgönüllü, kimsesiz, yoksul.

Dervîş-nihād (F) : Derviş yaratılışlı, alçak gönüllü.

Dıraḥşān (F) : Parlayan, parlak, aydınlık.

E

Ecma'în (A) : Hepsi, tamamı, cümlesi.

Efkār (A) : Fikirler, düşünceler.

Efkāru'l-'ibād (A) : Kulların fikri, kölelerin düşündüğü.

El-ḥamdü'lillâhi rabbi'l-'âlemîn (A) : Âlemlerin Rabb'i olan Tanrı'ya hamdolsun.

El-każiyyeti'l-ma'rûfe (A) : Bilinen hükümce, bilinen hükme göre.

Emmā (A) : Fakat, lakin, ancak gibi şart edatıdır.

Erkân (A, Rük'n'ün çoğulu) : Rükünler, bir şeyin esasları, temelleri; ileri gelen kimseler.

Es-salātu (A) : Selam olsun.

Eşer (A) : İz, belirti; ortaya konan ürün, iş, çalışma.

F

Farz (A) : Müslümanlıkta, özür olmadıkça yapılması zorunlu, yapılmaması günah sayılan ibadet.

Felek-mikdār (A) : Gök kadar yüce, gök yüksekliğinde.

Ferā'ine (A) (Fir'avn'un çoğulu) : Firavunlar.

G

Ġarāz (A) : Maksat, niyet, gaye, kasıt, kötü niyet, kin.

Ġitī-sitān (F) : Cihanı zap teden, dünyayı ele geçiren, cihangir.

Ġitī-sitānī (F) : Cihanı zapt edip ele geçirene özgü, cihangire özgü.

H

Haddām (A) : İyi çalışıp hizmet eden, işinde başarılı hizmetkâr, görevli.

Ĥademe (A) : Hizmetçi, görevli.

Hafıkīn (A) : Doğu ile batı, şark ile garp, mağrip ile maşrik.

Hazā (A) : O, şu.

Hazret-i Şiddīk (A) : Hz. Ebubekir.

Hemişe (F) : Daima, her zaman.

Hizāne (A) : Hazine, kıymetli maden ve taşların, mücevherlerin korunup saklandığı yer.

Hümāyün (F) : Padişaha, sultana özgü; uğurlu, kutlu.

İ

İbād (A) : Kullar, köleler.

İktifā (A) : Yeterli bulma, yeterli, kâfi.

İlā (A) : Son, nihayet; ...-e dek, ...-e deġin, ...-e kadar.

İlām (A) : Bildirme, belirtme, anlatma; mahkeme hükmünü bildiren resmi karar yazısı.

İlā yevmi't-tenādd (A) : Kıyamet gününe dek, mahşer gününe kadar.

İltifāt (A) : Güzel sözler söyleyerek karşısındaki insanı okşama, güler yüz ve ilgi gösterme.

İncāz-ı va'd (A) : Verdiği sözü tutma, sözünü yerine getirme.

İrsāl (A) : Gönderme, yollama, gönderilme.

İstibşār (A) : Sevinçli bir haber veya müjde alma.

İstisāl (A, Asl'dan) : Kökten koparıp çıkarmak, kazımak.

İstisrār (A) : Odalık alma.

İ'zāz (A) : Hümet etme, ağırlama; ikram ve izzette bulunmak, saygı göstermek

K

Ke-sā'ir (A) : Diğerleri gibi.

Qıst (A) : Pay, hisse, nasip, kısmet, rızık.

Kitāb-ı lā-reyb (A) : Kur'an.

L

Lā-reyb (A) : Kuşkusuz, şüphesiz, kesin.

M

Ma'dilet, Ma'delet (A) : Âdil davranmak, hukuku yerine getirmek; adaletin uygulandığı yer.

Mahā'if (A) : Tehlikeli ve korkulu yerler.

Maḥrūşa (A) : Büyük şehir.

Manşūb (A) : Nasbedilmiş, atanmış.

Maşriḳin (A) : Güneşin doğduğu taraflar, doğu yönü, doğu tarafları.

Meclis (A) : Toplanıp oturulacak yer, toplantı yeri.

Memālik (A) (memleket'in çoğulu) : Memleketler, şehirler.

Mer'iyye (A) : Riayet edilen, hükmü geçen; hümet edilip saygı gösterilen.

Mesihī (A) . 15. yy. sonunda 16. yy. başında yaşamış, inceleme konumuz olan mektubun müellifi olan şair. Bir divanı, Edirne şehrengizi ve Gül-i Sad-berg adlı mektup örneklerinden oluşan eseri vardır.

Mevādd (A) : Maddenin çoğulu, uzayda yer tutan varlıklar, nesnelere.

Mevkıf (A) : Durulacak yer, ayakta durup beklenecek yer.

Mevkıfi'l-muḳaddesī (A) : Mukaddes yerler, kutsal topraklar.

Meymūn (A) : Uğurlu, kutlu, mübarek.

Mezālīm (A, Zulm'ün çoğulu) : Zulümler, haksızlıklar, yapılan baskı ve işkenceler.

Mısr (A) : Afrika'nın kuzey doğusunda, Akdeniz'in kıyısındaki ülke, Mısır; şehir, memleket.

Mıḳdār (A) : Kıymet, değer, derece; parça, kısım, bölük;

Miṣāl (A) : Örnek, gibi.

Muḡtenem (A) : (Ganimet'ten) : Ganimetlenmiş, ganimetli.

Muhammedî (A) : Hz. Muhammed'e özgü, Hz. Peygambere ait.

Muhtlş (A) : Halis, katıksız, saf ve temiz olan; samimi, iki yüzölü olmayan.

Muhtades (A) : Temiz ve kutsal olan, ilahi.

Muhtadese (A, Kuds'ten) : Takdis edilmiş, kutsanmış, temiz; kutsal.

Muhtezā (A) : Gereken, gerekli olan, icap eden.

Mutazarrı (A) : Tazarru eden, yalvarıp yakaran; alçak gönüllölük gösteren.

Mübeşşir (A) : Müjde veren, iyi ve güzel haber verip sevindiren.

Müreffeh (A) : Rahat ve huzurlu, ferah.

Mübārek (A) : Bereketlenmiş, çoğalmış, bereketli, uğurlu, hayırlı.

Mülk-ıktidār (A) : İktidar sahibi, padişah.

Müşerref (A) : Şereflenmiş, şerefli, kendisine saygı gösterilip değer verilen.

Mütehtşşıs (A) : Bir iş veya konuda çok bilgili olan, usta.

Mütehtassis (A) : Çok duygulu, hassas, hisli olan.

Nebiyān (A) (Nebi'nin çoğulu) : Nebiler, peygamberler, resuller.

Nevvāb (A) : Naib, birinin yerine vekil olan, vekillik yapan.

N

Nidā (A) : Seslenme, çağırıp haykırma, bağıрма; ünleme; ünlem.

Nihād (F) : Yaratılış, huy, tabiat.

Niyāz (A) : Yalvarma, yakarma, dua; bir şeye ulaşmak için şiddetle yalvarıp yakarma.

Nüvvāb (A) : Naibler, birinin yerine vekil olanlar, vekiller.

R

Rāyāt (A) (Rāyet'in çoğulu) : Bayraklar.

Rıkkıyyet (A) : Kölelik, kulluk.

Rub-ı meskūn (A) : Dünyanın karalardan oluşan, yaşanabilir dörtte birlik kısmı.

Rü>yā (A) : Düş, uykudayken insanın yaşadığını sandığı ortam.

S

Şafha (A) : Aşama; üzerine yazı yazılabilen sayfa.

Şahbihi (A) : Onun sohbetinde bulunan dostları, ashabi.

Şahife (A) . Sayfa, kitap veya defter yapraklarının bir yüzü.

Savma'a (A, Çoğulu Savāmi⁶) : İbadet yeri, hücre.

Sāye (F) : Gölge.

Sedide (A) : Yalan yanlış olmayan; sağlam, tam, doğru.

Sem (A) : İşitme, dinleme.

Senā (A) : Övme, övüp yüceltme.

Seniyye (A) : Yüce, yüksek, ulu.

Sevāmi (A, Savma'a'nın çoğulu) : İbadet yerleri.

Südde (A) : Kapı, eşik.

Sükkān (A, Sākin'in çoğulu) : İkamet edenler, oturanlar.

Ş

Şehr-yār (A) : Hükümdar, padişah.

T

Tā'at (A) : İbadet etme, kulluk.

Tābān (F) : Parlayan, ışıklı, aydınlık.

Temhīd (A) : Yayma, döşeme; düzeltme.

Tenādd (A, Nudud'den) : Dağılma, darmadağın ve perişan olma, birbirinden ürküp kaçma; kıyamet, mahşer.

Teşyīd (A) : Müşeyyed etmek, binayı yükseltip sağlamlaştırmak.

Tevīl (A) : Bir söz veya davranışı başka türlü anlamlandırmak, yorumlamak; Kur'an'ın ayetlerini inceden inceye yorumlamak.

Tezellül (A) : Zillet, zelil olma, aşağılanma, alçalma.

Tuğāt (A, Tāgi'nin çoğulu) : Yoldan çıkmış, azgın kimseler.

U

ʿUbūdiyyet (A) : Kulluk, kölelik.

V

Vāki olmak (A, T) : Meydana gelmek, gerçekleşmek, olmak.

Vaz (A, Çoğulu Evzā) : Koyma, konulma; bırakma; tayin etme, atama, belirtme; durum, duruş, hareket, tarz.

Veşīka (A) : Bir durumun veya bir sözün doğruluğunu gösteren, kanıtlayan belge, senet.

Y

Yā Rabbe'l-ālemīn (A) : Ey âlemlerin sahibi! Ey Tanrım!

Yevm (A) : Gün, yirmi dört saatlik zaman parçası.

Z

Zahā'ir (A, Zahire'nin çoğulu) : Zahireler, yiyecek, hububat gibi şeyler.

Zālik (A) : Giden, gidici.

Zālike (A) : Bu, şu, o.

KAYNAKÇA

- Abdulkaki, Muhammed Fuad, *El-Mu'cemü'l-Müfehheres Li-Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1987.
- Celâl-zâde Mustafa, *Selim-nâme*, (Hazırlayanlar: Prof. Dr. Ahmet Uğur, Öğr. Gör. Mustafa Çuhadar), Kültür Bakanlığı Yayınları Ankara 1990, s. 403-440.
- Derdiyok, İ. Çetin, *XV. Yüzyıl Şâirlerinden Mesîhî'nin Gül-i Sad-berg'i*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Adana 1994.
- Hammer, Joseph von, *Osmanlı Tarihi*, C. I, (Çeviren Mehmet Ata, Bugünkü Dille Özetleyerek Yeniden Yazan: Prof. Dr. Abdülkadir Karahan), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1991, s. 391-404.
- İzmirli, İsmail Hakkı, *Ma'ânî-i Kur'ân, Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı*, Eren Yayınları, İstanbul 1977.
- Mengi, Mine, "The Fifteenth Century Ottoman Poet Mesîhî and His Works", *Erdem*, Volume: II, Issue: 5, Ankara 1986.
- Mesîhî, *Gül-i Sad-berg*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esat Efendi Bölümü, *Nu.* 3351/2; Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, Hüdâyî Efendi Yazmaları, *Nu.* 1291; Gazi Husrev Begova Biblioteka, *Nu.* 4885, Çorum İl Halk Kütüphanesi, *Nu.* 2237/1-2.
- Pala, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara 1989, s. 171.
- Redhouse, Sir James W., K, C.M.G., LL.D., M.R.A.S., *Turkish and English. Lexicon*, Librairie Du Liban, Beirut 1987.
- Süleyman Bey, *Mebâniyü'l-İnşâ*, C. I., 1291; C. II., 1289.
- Tansel, Selâhattin, *Yavuz. Sultan Selim*, Millî Eğitim Basımevi, Ankara 1969, s. 123-190.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C. II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1983, s. 281-292.

4885
R-4885

عبدالله اورات

كل صدق بك مع الامنة

بعد وضع جهته العبودية والضرعة واثر صفحة الرقبة والطاعة
على السن السديخ السنية والعينة العلية على عادة المألوفة
والقضية المعروفة تخدام موقف المقدس ونواب مجلس الاقدس ولذا
مبشر بشاير عالم نيب برطرز ذلك الكتاب لا ريب سوامع سكان
معدته نداى بخارو عهد سينطون وعهد فعسى الله ان ياتي بالفتح
يشدرب حكايت هذا تاويل رويائى من قبل بنصر من الله وفتح
قريب الالدى يعنى اول اراضى مقدسة نبياى مظالم حركة بعا
ومواد ضايف فراعنه طغعات بالكلية استيعبال فلنوب ارض
مصر كباير الممالك المحروسة المرجية حضرت صديق منال
على نبينا عليه الصلوة المتعالي خزانة قسط محمدى وذخاير عدل
اسمدى برلة مرفه ومغتم فلنوب نعيم انا جعلنا كفى الارض
خليفة واقع اول من الحمد لله الذى سبك مذكوت كل شى فبوتى
الملك لنزى شارة مبارك اولوب هيته رايات همايون كينى ستاينى

دايان

وایات میزون حجابانی و شهریار عرصه خاقین ده منصوب
و صفحه مشرفین ده مکتوب اولامین ایزتعلیلین و بحر حقه
سید المرسلین چون بو بعد مخلص و داعی مسیحی مخصوص بو آسایش
استبشاره و الیش استسرا اعلام بموجبت اما بنعمه ربک خدمت
و تقضای حجابانی اثر النعمه عبد فرض اولدی بخدمت و تقیه
نیان و عبودیت و محیفة اعزاز و رقیق تدع بارگاه فلک معقد
و جدمه درگاه ملک اقتدار ارسال اولدی مضمهر صدر که سماع
الانان
ری ایله شرف اولام باقی چون غرض تمهید بیان دعا و تشبیه
شنادر بو مقدار له اکفا اولدی آفتاب معدت بر ممالک مسکون
تابان و درخشان باد بر بعباده الی یوم الناده اضعف العباد
مسیحی و درین نهاد ^{دین} انواع نیاز مندی و تنگدلی
واصناف آرزو مندی و دبستگی بر له انخاف و اهدی اولند ^{مکن}
معروض ضعیف منیر خورشید نظیر اولد که هر نه دکا و فقر ^{اولام} برام
اجلائی و اصحاب ذل قناعتک الطاح و املائی ایمان عزت آرکن
مقبول و ارکان دولت یاندر اجابت معول دکدر ^{بنده} المرادل

1 - 1

کل همه برک دولنا مسجی فنییه مکسر

بهر وضع جسمه ائیمودیه و انحرافه - و انحرافه الرقیه و الطاعة علی الهدیه
 السیدیه السنیه - و القینه العلیه - علی عاده المألوفه - و العظیة المفروقه
 قدام حرقن المقدسین - و ثواب مجیسی الا قدسین - اولادک مشربت بار
 عالم غیب - بر طرز ذلک الکتاب لاریب - سوامح سکاها ساجه معدله
 ندایت انجار و علا سبقلوده - و عهد نفس الله اذ یأتی بالفتح بتناروب
 حکایت مدنا قول روایات من قبیل نصر الله و فتح قریب ایلدی - یعنی
 اول اراضی و مقدسه بنیایه معالم هر اکره و بنات - و مسدا و
 محایف فراعنه و طغات - بالکلیه استنبصال فلنوب ارض معمر کبار
 الممالک محروسه العربیه - حقون همدیه منال - علی بنیت علیة الصلوة المنفعل
 فخاله و قطع حریه - و ذفا بر عدل الهی بر له - و فقه و مقنن قلنوب - نتیجیم
 فی الارض فلیفته - و اقره و لکنه الحمد لله اندیه بیله ملکوت کل شی - فیوینی
 الملک من بنیاء مبارک اولوب - همه ربات ایامه کستی مستانه
 و ایات بیحیه جهانه بانیه - و سهر بار عروسه و عاقبتیه - منصور و صفیه و قرین
 مکتوب اول - امین یارب العالمین - و جوده سید المرسلین - جوده بوعبد
 علی - و حاجی مسجی امتنخصص یواسیش استبشار - و الالبین استدار
 اعلام - بموجب اتا بنیه ذبک محمدن - و مقضایه یجب اذ یریه انظر الیه
 عبید - فرض اولووش جهنده - و نبتهم و نیاز و عبودیت - و صحیفه اعزاز
 رفیقیت سده - بارگاه فلک مقداره - و فقهه و دکانه ملک مقداره ارسال
 اولادیه منقره رکه - سمع الشفا ترسه ایامشرف اول - باؤی حیره غرض تمهید

بنیه

نیایه دعا و تشبیه رخاها نشادر بو تقدار له اکتفا اولدوبه- افتاب
 عهدت- بری کت بره مسکوة تامه- و در خفا با و برت العباد
 الحی بوم الشاد افقر العباد و سبجی در و بئس نهنا و شفقت
 تامه آست بجدن و با حلمان غرضوز اوللا
 انواع نیاز مندیجه هشتکتکی- و اصناف ارز و مندیجه دبستکی
 بره الحافی- و اهدیه- اولدند تده هکجه مروض غیم غیره لاریست نظر
 اولدر که هر نه دکله ارباب فوق ابرام اجلایا- و اصحاب بقال و قناعک
 الحیا اولدی اخیایه عزت او کده مقبول- و ارکانه دولت یا ننده
 اجابت حصول دکولدرینه آنر- اول استقامت و کرم استبانده
 استدعالرینه- و اول سده و سوادن نشانده- تقاضا لرجه کسول
 حاجت اسده حاف نه لایعاه دمت اوللا تطهیر اولمخ و لری- و محتسبه
 مع بند اکی مستحق همت اولادست کیم اولمخ استرانه- و نذر کوه
 عرض حاجت و اظهار منت اتمزلر- و اخوان صفایک- و خلافة فایک
 داد انکت تحصیلده سعبیر- و جافه و ولده دایم در مقصود کتم
 بو مقدماتده اولدر که حاسر جی بل دعا و اقل می من ننا عکبر کلین نبال
 بند کوز کمال استغاثله- مروفی و خیر امانتله و صوفی- سعی
 کفایت- و ضبط هایت- اهل کینه کوه کوز و تدره سهر نه فدمنه
 قوندسته حقدده لقدام فزونم- بیرونه کلور کمنه در فصوصا پیرجه
 باش اسم الله ما بن اخوتربیک هاکی بایه شرفی فزالرینه سبنا تمه
 والله انمروه شفقت تامه سردانی وارور عالیله همت اللهده
 جمعی کتمش و علامتله اتواضر انوک حقدده تامه سوزر سیلیوب